

(stoupenci byli výjimkou) . V podstatě stejnou pozici zaujímal středoškolští profesori. Důvody proti jednotné škole byly různé. Od obav před snížením úrovně středních škol přes strach ze ztráty existence (učitelé měšťanských škol) k obavám před neúměrným vzrůstem „studujícího proletariátu“ (viz anketa 1929) . Šlo o důvody povahy společenské, skupinové, ale i čistě individuální.

Vnitřní reforma se v podstatě nezavedla pro zásadní odpor učitelstva, zejména měšťanských škol. Byl podporován některými teoretiky. Jeho příčinou byla především taktická chyba ze strany nadřízených orgánů spočívající v nerespektování učitelstva nezúčastněného na reformě jako partnera při tvorbě pojetí školní práce. Argumenty, které učitelstvo uvádělo proti reformě, byly oprávněné, pokud upozorňovaly na nedostatečnou dobu ověřování reformní koncepce, často neoprávněné, pokud směřovaly na podstatu reformy. Jednalo se často o účinné pseudoargumenty (zaváděná reforma je americká reforma nerespektující domácí tradici) , jež se mezi učitelstvem rychle šířily a tím zvětšovaly tábor protivníků. Na základě poznání praxe reformních škol konstatujeme, že třeba litovat, že k všeobecnému zavedení vnitřní reformy nedošlo.

[1] Chlup, O.: O školu měšťanskou, Brno 1931.

[2] Příhoda, V.: Jednotná škola. Její možnosti dnes a zítra. Školské reformy 10,1928.

[3] Příhoda, V.: Racionalizace školství. Praha, Orbis 1930.

[4] Váňová, R., Rýdl, K., Valenta, J.: Výchova a vzdělání v českých dějinách. Díl IV.SV.1. Praha, 1992.

[5] Vrána, S.: Základy nové školy, Brno 1946.

[6] Časopisy Škola měšťanská, Školské reformy, Zpravodaj reformních škol aj.

Domácí tradice — inspirace obrodných snah dneška

Hana Vomáčková

Připomněli jsme si, že dne 10.9. 1969 zemřel ve věku 78 let lesní dělník v Novém Městě pod Smrkem — někdejší docent KU, dr. Cyril Stejskal. Měl za sebou 3 341 den „převýchovy“ — jak s trpkou ironií nazýval svůj nucený pobyt v čs. nápravných zařízeních padesátých let. Doc. Stejskal, kromě jiného i autor díla „Poznatky z všestranného výzkumu žactva pokusných škol v Praze“ (1932), patřil mezi oddané přívržence Masarykovy ideologie drobné práce ze dne na den. Byli mu proto zejména blízcí ti učitelé, kteří tímto způsobem usilovali o reformu naší národní školy. Znal je osobně jak

to dosvědčuje např. i jeho charakteristika pozoruhodné učitelské osobnosti, jednoho z tvůrců Domu dětství v Horním Krnsku u Mladé Boleslavi, Ladislava Švarce. „Ladislav Švarc je pedagog z boží milosti, celou duší oddaný výchovatelskému poslání, anima candida, povaha jako ryzí křišťál. Takových oddaných idealistů potřebuje náš národ jako soli.“

Tohoto poslání, stát se obrazně jakousi solí svobodné země, si byli vědomi i kultivovaní učitelé našich alternativních — pokusných škol z doby 1. ČSR. V duchu Masarykovy filosofie se uvědomovali, jak potřebné je pro náš nevelký národ úzkostlivé hospodaření s lidskými kvalitami. Proto spatřovali své učitelské poslání v kvalitativně silné individuální péči o každého jedince — v duchu požadavku, že čím je národ menší, tím vyšší by v něm mělo být pojetí učitelství.

Toto vědomí názorně dokazuje např. „románová reportáž ze života dětí“, holešovického pokusníka Karla Žitného (1889 – 1967) — mimochodem rovněž jednoho z těch, který byl pro své názory v letech 1953 – 1956 persekčován. Ve své knize „Loď se solí“ (Praha 1931) píše: „...pomalou a těžce se prodírá naše loď (autor chápe loď jako „dětskou obec“ — H.V.) hlubokou a bouřlivou vodou života, často proti proudu. Neveze nic zvláštního — jenom sůl. Ale je na ní živo a milo, neboť takový vládne na lodi zákon: Radost i práci, ruce i srdce všichni všem!“ (c. d. str. 130).

Z formulace Karla Žitného vyplývá hluboká národní výchovná orientace, vědomí historické kontinuity. Je jakýmsi dozvukem české bratrské školy, ve které měli všichni vychovávat všechny.

Přináší ale i nový přístup. Není náhodou, že Žitným připravované nové vydání Lodi se solí je uvedeno citátem osobnosti, která byla našim pokusníkům velice blízká — F. X. Šaldy. Již v roce 1905 vydal tento náš liberecký rodák své legendární „Boje o zítřek“, které označil za své „privatissimum“, své boje o zítřek. Hned první stať nazval Experimenty — je motivována myšlenkou amerického transcendentalisty Ralpha Waldo Emersona. „Kácím všecko, žádná skutečnost mi není svatá . . .“

Karel Žitný (a nejen on) se přihlašuje k Šaldově ocenění experimentu: „Experiment je ten, jenž rozvíjí. Seschlé body pomyslů, scvrklé loutky schemat, všechny ubohé pahýly a kostry paměti, tradice a zvyku vhozeny do jeho májových vod rozpučí se a zavoní, vyženou listí a větve, obalí se květy, a ptáci sletí se do jich korun: sad rozkvetne tam, kde před chvílí stály jen mrtvé dřevěné přehrady a ploty.“ (c. d. str. 7).

Nadšení pro experiment, ale i kritický vztah k němu, vyjádřil i např. učitel — pokusník Ladislav Švarc ve svém „Hlasu z domu dětství“ Mladá Boleslav 1933: „...experimentovat s dětmi je těžké a odpovědné. Nemůžeme zneužívat dětí, ale při pokusu musíme myslet na živé děti a nikoli na

své speciální zájmy. Není proto možné pracovat ve výchově tak svobodně a nesmlouvavě — musíme vidět školu v souvislosti s celým životem obce a státu a nemůžeme vybočovat tak, aby děti v dalším životě byly pokusem nějak zkráceny ...“ (c.d. str. 32) .

Ladislav Švarc si byl plně vědom často opomíjeného společenského omezení tehdejších dobových pedagogických pokusů: „...Státním převratem u nás nezměnil se život školy v základech do té míry, aby připustil tolik svobodného projevu dítěte, jak teoretikové nám svými soustavami naznačují.“ (c. d. str. 30) . Zamýšlíme-li se z tohoto hlediska nad dobovými českými alternativními školami, jeví se nám zajímavý historický paradox: dobová forma koaliční demokracie neumožnila v nově vzniklé ČSR rychlé přijetí nového zákona o školství. Tak se tehdejší svobodné československé školství řídilo vlastně celé první desetiletí starými školskými zákony z doby Rakouska-Uherska. I proto zřejmě znělo pokusníkům zvlášť trpce ironické srovnání Jana Zlámalá: „V teorii jsme daleko a v praxi také daleko. Je ovšem jakýsi rozdíl ve významu obou příslovčí, distance mezi nimi poněkud mrazí: znamená první daleko vpředu a druhé daleko vzadu.“ (Švarc, L.: Hlas z Domu dětství, str. 30).

Pedagogicky fundovaní učitelé — pokusníci se podle svého nejlepšího vědomí snažili tyto nejpodstatnější rozpory odstraňovat drobnými kroky. Byli nadprůměrně vzdělaní a soustavu čerpali poznatky z dobové pedagogické literatury¹. Např. v pedagogických denících L. Švarce nacházíme četné výpisky z Pedagogických rozhledů (s jejich rubrikou o slovanském školství), ale zejména citace ze spisů vydávaných „Dědictvím Komenského“ (od jehož založení uplyne letos právě 100 let).

I proto mohl právem konstatovat dr. Cerleton Wahsburne po své návštěvě v Domu dětství v knize „Progressive tendencies in European Education“ (1923), že to byl nejrázovitější pokus o činnou školu, jaký na své studijní cestě po 14 pokusných školách šesti evropských zemích našel.

Je třeba vyzvednout, že učitelé — pokusníci byli nejen konzumenty, ale i *producenty pedagogických informací*, které přesně zacilovali. Např. dr. Keprta v předmluvě k pedagogickému deníku Franka Mužíka „Rok v pokusné škole“ (Praha 1922) zdůraznil, že jde „o důležité dílo, které bude mít jistě značný vliv na ujasňování názorů o pokusných školách a o jejich ceně a významu“.

Na příkladu Ladislava Švarce lze pak naznačit tvůrčí cestu představitelů našich pokusných škol. Švarcovo „zrání“, dokumentované úspěšnými výstavami prací jeho dětí ve Vídni, Varšavě, Bruselu, Chicagu či Paříži, dochází teoretického vyjádření v díle „Výtvarné projevy dítěte“ (z roku 1918,

¹ V základu jejich práce byla i stálá kvalitativní analýza vývoje žáků a jejich projevů.

o jehož vydání se zasloužil pozdější Švarcův spolupracovník v Domě dětství Ferdinand Krch). Karel Čapek o této apoteóze nejčistšího spontánního zření světa, vyjádřené dětskou tvorbou s nadšením napsal, že „je mi skutečně radostí, že mohu ohlásit knihu tak krásnou a šťastnou . . . Děkuji autorovi za překrásné objevy, které učinil, za radostnou vyhlídku, kterou otvírá . . .“ (Cesta, Praha 1918, r. I, č. 28).

Naplňuje hrdostí, zjišťujeme-li, že názory tohoto po léta opomíjeného českého učitele — pokusníka, jsou velice blízké nejen velkým pedagogickým osobnostem, jakými byli renomovaní G. Kerschensteiner, E. Claparède, L. N. Tolstoj, ale zejména dnes už proslulé aktivní škole pracovních technik Cecile Freineta (který začínal v legendární škole v Bar sur Loupe v roce 1924, kdy v podstatě končil svou činnost Dům dětství v Horním Krnsku) . Zatímco freinetovské školství se úspěšně rozvíjelo, u nás se po dlouhá léta opomíjelo poselství L. Švarce, skromného objevitele a průkopníka svobodné autentické výtvarné imaginace dítěte a vysoce humanistického poslání estetické a výtvarné výchovy.

A byli to právě olomoučtí vysokoškolští učitelé — doc. Čulík a dr. Němečková, kteří v době „školství v rozpacích“ (termín doc. dr. Jiřího Davida) přesvědčivě upozornili na progresivnost Švarcova pedagogického myšlení a konání.

Nebylo by však spravedlivé, kdybychom v našem hledání domácích tradic alternativního školství vyzvedávali jen některé osobnosti. Je třeba vyzvednout, že plodné meziválečné období naší pedagogiky je postupně spjato i s činností celých organizací. Mám na mysli zejména brněnskou skupinu kolem časopisu „Nové školy“ (spojenou se jmény prof. Chlupa a doc. Uhra), tzv. reformní sbor ve Velké Praze (reprezentovaný prof. Hendrichem, doc. Uhrem a Klímou) a konečně komisí pro reformu školy při ŠVSP v Praze (vedené tehdy doc. V. Příhodou).

Lze tedy shrnout, že naše alternativní školství má bohaté zdroje, ze kterých může vybírat a volit. Právě v soudobém úsilí o humanistickou podobu našeho školství vede dynamika probíhajících změn k navazování na tradice, které se stávají s ohledem na prověřenost a progresivnost integračním činitelem vývoje.

Konkrétním příkladem může být po této stránce pedagogická koncepce alternativní současné základní soukromé školy Slunce v České Lípě (s rozšířeným jazykovým a estetickým působením). Vznikla právě před rokem z popudu dnešní ředitelky Marie Truncové a jejích spolupracovnic, pociťujících potřebu „odpoutat se“ od tradicionalistického školství.

Ve svém osobitém pojetí přesahuje tato alternativní škola rámec běžných racionalizačních úprav. Sleduje celkovou inovaci obsahu národní školy v du-

chu multikulturní výchovy a vzdělávání. Vede děti, aby si již od první třídy vytvářely plastičtější obraz o sobě a okolním světě. K rozvíjení tvořivosti je v této alternativní škole úspěšně využíváno estetické výchovy v sepětí aspektů: specificky výtvarného projevu (zajišťovaného spoluprací a využíváním možností i základní umělecké školy) a v nejširším smyslu poznávacího.

Potřebu učitelů a vychovatelů této první soukromé školy na Českolipsku, (která, jak se nám jeví, nemá ze strany školských orgánů „na různých ustlání“), po nových pedagogických informacích pomáhá naplňovat naše UJEP v Ústí nad Labem. Jde o pomoc jak v prostředcích, tak ověřování výsledků. Můžeme konstatovat, že jde o oboustranně prospěšný komunikační proces s charakteristickou duplexitou. Učitelé soukromé školy jsou nejen konzumenty, naslouchajícími a přebírajícími, ale současně i producenty, těmi, kteří sdělují a předávají univerzitě své poznatky.

Jde např. o procesy, které řeší odstraňování zábran emočního rázu a vytváření takové motivace, která by byla příznivá školnímu učení a žádoucím dětským zájmům, přinášejí nové poznatky z didaktiky národní školy atd. Oboustranný zájem o neformální spolupráci je pokračováním tradice, kterou lze dokumentovat např. dopisem Ladislava Švarce prof. dr. Sergeji Hessenovi po seznámení se s jeho „příspěvkem k filosofii počátečního vyučování“ — spiskem „Globální metoda či globální vyučování“ (Praha 1935). Přemýšlivý a komunikativní L. Švarc ve svém dopisu z 29. srpna 1935 projevuje autorovi vděčnost a „radost nad jedinečnou úvahou Vaší nad českým sporem o globalitě ve vyučování“. Souhlasí dále s odsouzením úzkého metodikářství i tím, že „Práce učitelova musí být vždy novým tvořením a že je bludem domnívat se, že možno najít formulku a recept, jímž se zjednoduší a učiní lehce dostupnou. Byl jsem potěšen“ — píše Ladislav Švarc dále, „zvláště Vašimi vývody při zhodnocení hry, fantazie a pohádky ve třídě elementární.“ Srovnává dále svou práci s vývody Hessenovými a píše „Náš pohyblivý slabikář o 500 listech 30 × 50 cm s výraznými obrazy a silně psaným textem (takže současně mohly všechny děti pozorovat obraz i slovo) je svědectvím, že jsem „instinktem“ našel způsob práce, který by dobře obstál před Vaší kritikou“.

A tak lze uzavřít: bez znalosti a využívání tradic neexistuje ani ve školství historická kontinuita vzestupného a stále lepšího lidství. Vždyť hledání cest ke Komenského „škole lidskosti“ nikdy nemůže začít ab novo, ex nihilo. I ty nejradikálnější experimenty jsou vždy v nějaké formě spojeny s dědictvím minulosti.